

Sûfîlerin Davet Metodu
Invitation Method of Sufis

Sevda AKTULGA GÜRBÜZ

Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf
Anabilim Dalı,

PhD Candidate, Van Yuzuncu Yil University Faculty of Theology, Department of Sufism
Van / Turkey

ysfgrbz65@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1450-4632

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 19 Temmuz/ July 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Şubat / February 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.5281/zenodo.3894550

Atıf / Citation: Aktulga Gürbüz, Sevda. "Sûfîlerin Davet Metodu". *Van İlahiyat Dergisi*, 8/12 (Haziran 2020): 101-117. doi: 10.5281/zenodo.3894550.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/vanid> | mailto: vanyyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Özet

İnsanlığın kurtuluşu olan İslâm'ın temsilcileri olan peygamberler aracılığıyla gerçekleştirdiği ilâhî davet, hükme uygun olarak kavimlerinin bireylerini her zaman tefekkürü yönlendirme, insanları aklını kullanan bireyler olarak inanmaya sevk etme şeklinde şeklinde seyir izlemiştir. Özellikle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) uyguladığı; kişinin eğitim seviyesi, psikolojisi ve anlama ufkunu dikkate alarak dil ve üslûplarında uygunluk içerisindeki davet yöntemini sûfîler de şiar edinerek İslâm'ın dünyanın dört bir yanına ulaşmasına katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle sonraki dönemlerde müesseseseleşen tarikatlar kanalıyla tasavvuf ehli, Hakk'ı ve halkı sevmeye, Rikkatli olma, halk için çalışma, Hakk'a bağlı ve sadık olma, İmanın bütün hakikatlerine vakıf olma ve Allah'a bütün mevcudiyeti ile teslim olma bilinciyle davetlerini tatbik etmişlerdir. Sûfîlerin "neyi ne ölçüde ve hangi yöntemle davet etmek gerekir?" sorusuna Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) metodlarına binâen cevaplarını ve etkilerini aktarmak önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hz. Peygamber, Davet, Sûfî, Tarikat.

Abstract

The representatives of Islam, the salvation of humanity, followed the divine invitation by the way of the prophets, directing the people of their tribes to contemplation in accordance with the provision and encouraging people to believe as individuals who use their mind. In particular, taking into consideration the educational level, psychology and understanding horizon of the Muhammed, the sufis, who have adopted the invitation method in maturity in their language and style, have contributed to the reach of Islam all over the World. Especially in the later periods, the sufi people by the way of the religious order loving the right and the people, being attentive, working for the people, being true and loyal to the right, being aware of the all the truths of faith and surrendering to God with all presence of the invitations have enforced. It is important to convey the answers and influences of the question of sufis about "what and to what extent and by which method should invite? By the virtue of Quran and Muhammed's methods .

Key words: Quran, Muhammed, Invitation, Sufi, Tariqat.

Giriş

Tasavvuf ehlinin Allah'ın emrettiği ilâhî kanunları insanlara anlatmak ve benimsetmek amacıyla uyguladığı yöntemler; İslâm'ın emrettiği ikna yolu, gerekirse cihada katılmak, halkın dini duygularını canlı tutmak şeklinde tarihi seyir izlemiştir. Özellikle Resûlullah'ın hayatını, uyguladığı metotları yaşayarak aktarmaya önem gösteren sûfîler, muhataplarını samimî bir hava içerisinde karşılama, onlara şefkat ve merhametle nasihatte bulunma, doğruyu ve gerçeği anlatmakta Kur'ânî tabirle Kavli-i Leyyîn¹ yöntemini özellikle kullanmıştır.

Aslında tasavvuf ehlinin müjdecî ve uyarıcı vasıflarla insanları İslâm'a davet etmesinin özünde Muhabbetullah, hilim ve hoşgörü prensibi bulunmaktadır. Zira tasavvufî anlayışta "Onlar, Allah'ı kullarına sevdiren ve yeryüzünde devamlı hayır ve nasihatte dolaşan kimseler"² olarak hizmet etmeye önem vermişlerdir.

Hicrî VI/XII. asırda kurumsallaşan tarikatlarla beraber, İslâmlaştırma amacıyla ferdî irşad, davet; ihtida ve fetihlerle devam ettirilmiştir. Özellikle Yesevîye, Kadiriyye, Sühreverdîyye, Çiştîyye, Şaziliyye, Mevlevîyye, Rifâiyye, Semmâniyye, Halvetiyye, Şâzeliyye ve Ticâniyye gibi tarikatlarla islâmî davet, dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki İslâm'ın yayılışında davet yönteminin kalıcı etkisiyle beraber, onun yerli hale gelmesinde etkili olan

¹ Tâhâ, 20/44; Âl-i İmrân, 3/159.

² Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, ys. , Beyrût, 1990, 1/367,(no: 409)

en önemli unsur şüphesiz mesajının muhataplarında gerçekleştirdiği değişimdir. Bu değişimin kalıcı olması için sûfiler, sadece dinî yaşamda değil; siyasi, sosyal ve ekonomik hayatın düzenlenmesinde aktif rol oynamışlardır. Dolayısıyla davetle İslâmlaştırdıkları yerlerin imar ve iskânında da önemli etkileri olmuştur. Bu husus aynı zamanda, ihtidânın günümüzde de Afrika'dan modern Batı'ya kadar birçok toplumda bütün canlılığı ile sûfilerin de içinde bulunduğu davetin ve etkinin önemini göstermektedir.

İslâm'ın hızla yayılmasında önemli katkıları bulunan sûfilerin davet yöntemine geçmeden önce Kur'ân ve Sünnet'in davet dili değerlendirilmelidir. Bu iki kaynağın rehberliğiyle kazanılan başarılar; toplumun inşası, aydınlatılması, görüş ve fikirlerin değiştirilmesi noktasında önem arz etmektedir. Zira dinin davet dili anlaşılmadan Kurân ve sünnet çizgisinden ayrılmayan sûfilerin anlaşılması zorlaşmaktadır.

1. İslâm'ın Ana Kaynaklarında Davet Metodları

İslâmî davetin neşv-ü nemâ'ya erdiği ve cihana yayıldığı güzide ve bahtlı coğrafyalara yayılması, Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetin öncülüğünde olmuştur. Kur'ân'ın ilâhi mesajın davetçileri olan peygamberlere hitâbı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendi ashâbına ve saîr muhataplarına güzel ve yumuşak davrandığı için etrafındakilerin dağılıp gitmediklerinin, aksi bir tutum veya tavır içinde bulunmuş olsaydı etrafındakilerin dağılmış olacağını³ haberinin bilinmesi, davet yönteminin etkili ve kalıcı olmasında önem arz etmektedir.

1.1. Kur'ân-ı Kerim'de Davet

De'a fiilinden türeyen davet kelimesi, mekân değiştirme kastıyla bir kimsenin, sesini ve sözlerini kullanarak bir şeye ve bir yöne meyletme⁴ anlamında kullanılmaktadır. Aslında davet, İslâm literatüründe yeryüzünde Allah'ın dininin egemen olması için sözle veya fiilî olarak insanları iyi ameller işlemeye sevk etmek, iyiliği emredip kötülüklerden sakındırmak amacıyla gerçekleştirilen bir inşâ hareketidir. Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a davetin önemi ve yöntemi açıkça belirtilmektedir:

“(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.”⁵

³ Nahl, 16/25; Âl-i İmrân, 3/159

⁴ Ebu'l-Huseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu'l Mekâyis fi'l-Luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Daru'l-Fikr, yy., 1979, 280-281.

⁵ Nahl, 16/125.

Allah Teâlâ'nın insanları hikmet, güzel öğüt ve en güzel biçimde davet emri, faziletli yollar olarak görülmüştür. Fıtratı bozulmamış kimselerin bu faziletlere sahip olmasının önemi belirtilmekle beraber en düşük davet yolu, münazara ve münakaşa etme⁶ olarak görülmektedir. Kendisini bir iyiliğin, bir inancın, bir ahlaki öğretinin mümessili olarak gören kişilerin iletişimde dil ve üslubunun “*Dinde zorlama yoktur*”⁷ çağrısına uygun olması gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü bir kısım tefsirciye göre Hz. Peygamber'e, Allah'ın dinine ve şeriatına nazik ve yumuşak ifadelerle, sert ve azarlayıcı olmayan ifadelerle davet etmekle emrolunması; müslümanların kıyamet gününe kadar bu şekilde öğüt vermelerini gerektirmektedir.⁸

Sûfîlerin de önemseydiği ve bir davetçide bulunması gereken hikmet, ihsanı hak kazanmış ve onun kıymetini bilecek olan kimselerden olan Lokman (a.s.) gibi seçkin kulların din, hukuk, ahlak ve sosyal hayat gibi her sahada, halkın hizmetinde bulunmuş ve her alanda isabetli söz söyleyen bilgi kişilerin vasıfları olarak görülmektedir.

“*Andolsun ki Biz şükretmesi için Lokman'a hikmet verdik.*”⁹

Görüldüğü gibi, şükreden bir kul olması için Hz. Lokman'a "hikmet" verdiğini belirtmekle beraber Allah Teâlâ, “ O, hikmeti dilediği kimseye verir. Kime de hikmet verilmişse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Bunu ancak doğru akıl sahipleri anlarlar” âyetiyle hikmetin ihsân derecesine ulaşmış kişilere verildiği belirtilmiştir. Bu ihsân; kişinin tebliği sırasında dikkatli ve basiretli olması, hitap edilen kişinin zihin, yetenek ve şartlarının göz önünde bulundurulması ve ilâhî mesajın uygun bir şekilde iletilmesini gerektirir. Ayrıca adalet, iffet ve şecaatla söz ve davranışın Allah'ın hükmü doğrultusunda olma, eşyanın anlam ve hakikatinin kavrama, Allah'ın tecellilerini görme, Allah'a ulaşmanın yollarını keşfetme ve bu yolda dosdoğru yürümektir.

Kur'ân-ı Kerim'de Lokman'ın (a.s.) oğluna verdiği örnekte ve davetin en önemli kısmını teşkil eden ‘Allah'a ortak koşmaktan uzak durma’ prensibine "Yavrum! Allah'a ortak koşma. Çünkü (Ona) ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür" âyetiyle dikkat çekilmiştir.

Aslında Kur'ân-ı Kerim'de belirtilen ilâhî davetin dili, muhatabına değer veren ve onu sevdiğine inandıran bir üsluptur. Zira Hz. Lokman'ın (a.s.) “yavrucuğum”, “oğulcuğum” ya da “evladım” diye hitap tarzı; söz, emanete sadakat ve boş yere konuşmayı terk etmenin samimiyetiyle muhatabına değer verdiğini ve onu sevdiğini de ifade etmiş oluyor. Bu hitap tarzının muhatabını kolayca etkilediği âyetler şöyledir:

⁶ Fahreddin Râzî, *Mefâtihu'l- Gayb*, Daru'l-Fikr, yy., 1981, XX, 139.

⁷ Bakara, 2/256.

⁸ Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b.Ebi Bekr el-Kurtubi, *el- Camiu li-Ahkami'l- Kur'an*, Müessesetü er-Risale, Beyrût, 2006, XII, 461.

⁹ Lokmân, 31/12.

"Yavrum! Yaptığın iyi veya kötü bir iş, bir hardal tanesi ağırlığınca olsa, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin diplerinde saklanmış olsa, Allah onu mutlaka meydana çıkarır. Zira, şüphesiz ki Allah, her şeyin inceliğini ve gizli tarafını bilir, her şeyden haberdardır."¹⁰

"Yavrum! Namazını hakkıyla eda et!"¹¹

Kur'ân-ı Kerim'in mü'minleri inşa etmesi sürecinde davetin güzel bir üslupla, tatlı bir dille olmasının kanıtlarından biri "Öğüt ver, çünkü sen ancak öğüt verensin. Onların üzerinde zorlayıcı değilsin"¹² âyetidir. Yine gönül diliyle kurulan bir iletişimle davetin önemi, Allah Teâlâ'nın Firavun gibi bir zalime karşı Hz. Musa'ya "Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır, yahut korkar"¹³ hitabıdır. Yine âlemlere rahmet olarak gönderilen¹⁴ ve en yüce ahlâk üzere olan¹⁵ Hz. Peygamber'e (s.a.v.) de "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi"¹⁶ vahyi, güzel dil ve yumuşak üslupla davetin bizim için de önemli bir ilkeye tekabül ettiğini göstermektedir.

Görüldüğü gibi Kur'an'daki kullanımı göz önüne alındığında davetin metodu; itidal, edep, hikmet ve nezaket gibi temel erdemlerdir. Genellikle Müslüman olmayanların hiçbir zorlama yapılmaksızın dine çağırın davetçi; Kur'an-ı Kerim'in tek bir zümreyi hidayete çağırmadığını, bütün insanları hidayete erdirmek için gönderildiğinin bilinciyle Allah yoluna hikmet ve güzel öğütle çağırmayı ve en güzel biçimde mücadele etmeyi şiar etmelidir.

1.2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Davet Metodu

Her peygamber gibi Resûlullah'ın (s.a.v.) da müjdeleyici ve uyarıcılık vasfı, "Ey Muhammed! Biz seni bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak göndermişizdir. Fakat insanların çoğu bilmezler"¹⁷ ve "Hakikat biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir korkutucu olarak gönderdik"¹⁸ âyetleriyle tescillenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), vahyin nüzûlünden itibaren her peygamberin varlık gayesi olan davet, "Önce en yakın akrabânı inzâr et! (Âhiret azâbıyla uyar.) Sana tâbî olan mü'minlere (merhamet) kanadını indir! Şâyet Sana karşı gelirlerse: «Muhakkak ki ben, sizin

¹⁰ Lokmân, 31/16.

¹¹ Lokmân, 31/17.

¹² el-Ğaşîye, 88/21-22.

¹³ Tâhâ, 20/44.

¹⁴ Enbiyâ, 21/107.

¹⁵ Kalem, 68/4.

¹⁶ Âl-i İmran, 3/159

¹⁷ Sebe,34/28.

¹⁸ Fetih, 48/8.

yaptıklarınızdan berâyim!» de! Sen, O mutlak gâlip ve sonsuz merhamet sâhibine tevekkül et! O ki, kalktığın zaman Sen'i görüyor!"¹⁹ hitabıyla dalga dalga yayılmıştır.

Bütün insanlığa barış ve esenlik için gönderilen Hz. Peygamber'in (s.a.v.), 23 senelik daveti boyunca başvurduğu pek çok metotları bulunmaktadır. Bu metodlar sayesinde davet, insanlar tarafından hüsnükabul görüp çok kısa zamanda Arabistan Yarımadası'na egemen olarak onun sınırlarını aşmıştır. Bir kısım âlime göre bu davetin en önemli başarısı, eğitim-öğretim merkezli bir hareket olmasıdır. Çünkü bu davet, adeta diriliş unsuruydu; ona muhatap olan fertlerin yeniden dirilişini gerçekleştirdi. Bu eğitim-öğretim hareketi sayesinde Peygamber (s.a.v.), insanın kalbini, kafasını yakalıyordu; her ferdin yozlaşmış, bodurlaşmış olan insani boyutunu ön plana çıkardı, geliştirdi, insanlaştırdı. İslam'ın ne olduğu, nitelikleri, kendisini benimseyen fertlerde somutlaşıp açık seçik ortaya çıkınca insanlar, Peygamber'in (S.A.V.) davetine fevc fevc katılmaya başlamışlardır.²⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davet faaliyeti, tevhid inancının gereği olarak zorlamada bulunmadan "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır..."²¹ âyeti ile belirlenmiştir. Zorlama ile yapılan amelde dinin vaad ettiği sevabın bulunmadığı, rıza ve iyi niyet bulunmayınca hiçbir amelin ibadet olmayacağı, zorlama ile itikadın (iman) mümkün olmayacağı zira zorlama ile gösterilen imanın, gerçek iman değil, zorlama namaz, oruç, cihat gibi olacağı²² belirtilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.); insani ilişkiler bağlamında hep yapıcı olmuş, yaşadığı yerde Yahudiler ve Arap müşriklerle, onlar Müslümanlara düşmanlık yapmadıkça ve arada bulunan antlaşmalara ihanet etmedikçe olumlu ilişkiler geliştirmiş ve onları asla zorlamamıştır. Hatta Bedir Savaşı sonrası Müslümanlara esir düşen bazı putperestlerin okuma yazma bilgilerinden yararlanmış ve belirli bir sayıda Müslümana okuma yazma öğreten esirlerin serbest bırakılması sağlanmıştır.²³ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), Ehl-i Kitap'ın yoğun yaşadığı Yemene Muaz b. Cebel'i (r.a.) gönderirken zor kullanmaktan çekinmesi ve adaletli olması gerektiğini şöyle belirtmiştir: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Onları davet edeceğin ilk şey Allah'a ibadet olsun. Allah'ı tanıdılar mı, kendilerine Allah'ın zekâtı farz kılmış olduğunu, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını onlara haber ver. Onlar buna da itaat ederlerse kendilerinden zekâtı al. Zekât alırken

¹⁹ Şuarâ, 26/214-218.

²⁰ M. Şevki Aydın, *İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, 186.

²¹ Bakara, 2/256.

²² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dili Kur'ân Dili*, Umut Matbaacılık, İstanbul, ts. , II, 164.

²³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Ankara, yy., 2003, I, 226.

halkın (nazarlarında) kıymetli olan mallarından sakın. Mazlumun bedduasını almaktan kork. Zira Allah'la bu beddua arasında perde mevcut değildir." ²⁴ Bu tavır, gayri müslimler arasında İslâm'ın yayılmasını hızlandırmıştır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), "Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz"²⁵ sözünün gücünü ve etkisini daima fiillerine yansıtmış, gönül kazanmanın, tebşir etmenin davet metodu olarak kullanmasını gerektiğini ümmetine miras bırakmıştır. Bu davet biçimi "Sen elbette yüce bir ahlâk üzerinesin"²⁶ şerefine nâil olan bir peygamberin ahlâki duruşunu göstermektedir. Bu ahlâkla Hz. Peygamber (s.a.v.), Taif 'te insanları hak yola davet ederken halkın taşlama ve kovmalarına karşın beddua etmemiş "Allah'ım kavmim cahildir, onları bağışla"²⁷ duasıyla ümmetine örnek olmuştur.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) muhataplarına güzel muamelede bulunması, değer vermesi ve tedrici yöntemle doğruyu bulmalarını sağlaması, önemli davet metodlarındandır. Bu davet yönteminin sabır, anlayış ve müsamahakârlık gerektirdiği, İslâma yeni girmiş toplumu ihyâ için önemli olduğunun kanıtlarından biri, ezanı bizzat Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrenip Mekke'ye müezzin olarak gönderilen²⁸ Ebû Mahzûre'den gelen şu rivayettir: "Hz. Peygamber Huneyn Savaşı'ndan dönüyordu. Ben de hepsi Mekkeli olan on kişilik bir grup gençle beraberdim. Gönlüm gerçek anlamda İslâm'a ısınmamıştı. Bu esnada Resûlullah'ın müezzini ezan okumaya başladı. Biz de bir köşeye saklanıp müezzinin sesini alay ederek tekrarlamaya başladık. Yaptıklarımızı Resûlullah da duymuştu. Ezan bittikten sonra 'şunların içinde güzel sesli biri var' diye gönderdiği adamlar bizi alıp onun huzuruna götürdüler. Yanına vardığımızda: "Güzel sesli hanginiz" diye sordu. Arkadaşlarım beni gösterdiler. Resûlullah, beni yanına çağırdı ve ezan okumama istedi. Bu esnada Hz. Peygamber'den hiç hoşlanmadığım halde çaresizlik içerisinde önünde ezan okudum. Ezanı bitirdiğim zaman bana bir miktar para verdi. Daha sonra da alnımı öpüp sırtımı sıvazladı. Bunun üzerine ben de: "Ey Allah'ın elçisi, Mekke'de ezan okumama izin verir misin" dedim. O da izin verdiğini söyledi. İşte o anda bende Resûlullah'a karşı duyduğum hoşnutsuzluktan eser kalmadı, gönlüm ona karşı sevgi ile doldu. Mekke'ye geldim ve onun emriyle müezzinlik yapmaya başladım."²⁹

Dikkat edilirse Hz. Peygamber'in savaş gibi zor ve yorucu bir durumda dahi gencin sesinin güzelliğini fark ederek yanına çağırması ve ezan okutması, ona güzel muamelede bulunması, iltifat

²⁴ Buhârî, Zekât 1, 41; Sadaka 1, 63; Mezalim 9, Megâzi 60, Tevhid 1.

²⁵ Buhârî, İlim, 12.

²⁶ Kalem, 68/4.

²⁷ Buhârî, Enbiyâ, 54.

²⁸ Murat Sarıçık, "Ebû Mahzûre", *DİA*, İstanbul, 1994, c. X, s. 179.

²⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâ, Kahire, 2009; Ezân 2, Hadis no 708.

etmesi, kalpleri İslâm'a ısındırmada ve onu yaymada önemli rol oynamıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu metodu, İslâm aleyhtarı oryantalistleri dahi etkilemiştir. Ünlü oryantalistlerden biri olan W. Montgomery Watt, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanları büyüleyen bu güzellikleri ve büyüklüklere iltifat ederek şunları söylemiştir: “ Şayet Muhammed samimi olmasaydı, etrafında onca samimi insanları nasıl kazanacaktı?”³⁰

İnsan onuruna saygılı davranılması ve insan kazanmaya önem verilmesinin teminatı olan İslâm; can, mal, ırz ve din özgürlüğünün³¹ garantisi olan bir dindir. Hz. Peygamber (s.a.v) de, Veda Hutbesinde; “Ey İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir; her türlü tecavüzdən korunmuştur”³² buyurarak insanların can, mal ve namuslarının kutsal ve dokunulmaz olduğunu belirtmiştir. Bu anlayışla hareket edilen davet faaliyetleri, on dört asırlık İslâm tarihinden beri devam etmektedir. İslâm tarihinde, zorla İslâm dinine dâhil edilen hiçbir milletin var olmaması, Müslümanların bu anlayışlarının ürünüdür.

Allah Resülû'nun yaratan, yaşatan şefkat ve merhamet sahibi olan Allah kullarına hoşgörü ile yaklaşması elbette davetin dilini de bize göstermektedir. Sevginin, barışın, hoşgörünün, anlayışın dilini kullanarak simge olan Nebî (a.s.), insanlara rahmetle, merhametle yaklaştı ve onlara İslâm'ı sevdirdi. Bu yaklaşım tarzı sayesinde malını, canını İslâm'a feda eden neferler yetişmiştir. Bu neferlerden biri olan Enes b. Malîk (r.a.), din davetçilerine yol gösterecek tutumunu şöyle aktarmaktadır: “Hz. Peygamber (s.a.v.)'e on yıl hizmet ettim. Aslında yaptığım işler pek de usulüne uygun olmuyordu. Buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kere olsun bana vurmadı ve yüzünü ekşitmedi. Beni azarlayıp ayıplamadığı gibi öf bile demedi. Hoşuna gitmeyen işler yaptığımda; ‘Niçin böyle yaptın?’ diyerek beni sorguya çekmedi. Herhangi bir hatalı davranışından dolayı hanımlarından biri; ‘Keşke şöyle yapsaydın’ diyecek olsa, ‘Bırakın çocuğu... O, ancak Allah'ın dilediğini yapmıştır’ diyerek beni korurdu. Çünkü O, çocuklara karşı insanların en şefkatlisiydi... Bir gün beni bir işe yollamıştı. Önce –çocukluk işte- gitmiyorum diye itiraz ettim. Ancak içimden de onun gönderdiği yere gitmek geliyordu. Yola çıktığımda sokakta oynayan çocuklara rastladım. Onların yanında oyalanıp kalmışım. Birden enseme bir el hissettim. Dönüp baktım ki Hz. Peygamber (s.a.v.) gülümseyerek karşımda duruyor. Bana; ‘Enesciğim, sana

³⁰ Ahmet Keleş, “Hz. Muhammed (a.s.)'in Toplum İçindeki Her Seviyede İnsan İle Mükemmel İlişki Kurma Özelliği ve Örnekliliği”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Çorum, 2007, 429

³¹ Bakara 2/190-193; Hacc 22/39-40; Nisâ 4/75.

³² İbn Hişam, *es-Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi*, ter. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006, IV, 347.

söylediğim yere gittin mi?’ diye sordu. Ben de; ‘Ey Allah’ın Rasülü, hemen gidiyorum’ diyerek bana söylenen yere gittim.”³³

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) İslâm’a davet metodlarının özü görüldüğü gibi gösteriş, kibir, gurur gibi kötü sıfatlardan uzak durup adalet, hoşgörü ve insan sevgisi merkezli bir dili insanlığa kazandırmaktır. İslâm dininin özellikle yayılmasında çok büyük etkisi olan bu dil, sûfiler tarafından tatbikî olarak uygulanmıştır. Bir nevi Resûlullah’ın bu dili, tasavvufta ‘hâl ilmi’ olarak değerlendirilmiştir. Çünkü davet dilindeki ilim, amelle/hâle yansımadığı sürece tahkîke/hakîkate ulaşamaz. Hâl ilmi eğer aydınlanmayla kendini gösteriyorsa, Allah ilminin kişide neşv ü nemâ bulması gerçekleşmiş demektir. Onun içindir ki davetin önemi sûfiler için amele tekâbül etmelidir.

2. Sûfilerin Davet Metodu

İslâm’ın ilk döneminden itibaren bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbe-i kiram tarafından adı daha konulmamış ancak bütün incelikleriyle hayata geçirilen tasavvuf, daha sonraki dönemlerde de İslâm toplumu içerisinde sûfî olarak adlandırılan kişiler tarafından yaşanmıştır. Kur’ân ve ona bağlı olarak da İslâm düşüncesi, ilâhî sırları bize açarak insanlığı Allah yolunda ve yaratılış kanunları çerçevesinde mutluluğa ve olgunluğa götüren kadro³⁴ olarak görülen sûfî, İslâm’ın manevî yönünü temsil etmektedir. İslâm kültür birikiminin temel unsurlarından biri olarak; düşünce, ahlâk, sanat ve aksiyon gibi hayatın her alanında yoğun bir şekilde tesirini hissettiren tasavvuf, kemiğin iliği veya İslâmî vahyin içsel boyutunu³⁵ temsil etmektedir.

İslâm dinine dayanan ve ahlâkın aslî düsturunu aşk ve muhabbet üzerine kuran tasavvuf ehli,³⁶ Kur’an ve sünnete uygun davet metodlarını uygulamıştır. Yüce Allah’ın "emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker" ilkesiyle; iyi, güzel, doğru ve hayır olanın tavsiye edilip tanıtılmasına ve öğretilmesine öncelik veren irfan erbâbı, İslâmî davette sevgi diliyle fertleri ve toplumu ıslah, huzur, barış ve mutluluğun bulunduğu bir ümrnet ve dolayısıyla bir dünya kurmuşlardır.

Allah’a ve Hz. Muhammed’e (s.a.v.) mânevî açıdan erişmede rehberlik eden bir mürşide bağlı kimseler (derviş, mürit vb.) için konulmuş, mânevî, ahlâkî ve sosyal kuralların bütünü ve bu kurallara göre teşkilâtlanmış müesseseler anlamına gelen tarikatlar, hicri II. asırdan günümüze kadar İslâm coğrafyasının dört bir yanında yaygınlık kazanmış, halkın mâneviyatını yükseltmede, imanını yakîne erdirmede önemli hizmetler ifa etmişlerdir.³⁷ Ferdin kemâlini toplumun kemâline

³³ Müslim b. Haccâc, *Sahihi Müslim*, Dâru Tayyibe, tah. Nezir b. Muhammed el- Fariyabî Ebû Kuteybe, yy., 2006; Fedâil 54.

³⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Rûhu ve Tarikatlar*, Sidre Yayıncılık, İstanbul, 1988, 25.

³⁵ Seyyid Hüseyin Nasr, *Tasavvufî Makaleler*, çev. Sadık Kılıç, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002, 47.

³⁶ Cavit Sunar, *Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, 10.

³⁷ Semih Ceylan, *Türkiye’de Tarikatlar (Tarih- Kültür)*, İsam Yayınları, İstanbul, 2015, 28-29.

bağlayan sûfiler, ferdi maddi ve mânevi kemâle ulaştırmaya dayalı bir davet yöntemini tarikatlar eliyle gerçekleştirmiştir.

İslâmî davetin yayılmasında fetihlerin yanında tüccarların ve tasavvuf sahiplerinin de payları oldukça büyüktür. İslâm ordularına kumandan ve asker olarak destek vermiş, fethedilen toprakların İslâmlaşmasında ve şehirleşmesinde önemli vazifeler üstlenen zümreler arasında sûfilerin olduğu görülmektedir. Türkler, İran, Horasan, Mâverâünnehir gibi bölgelerle Afrika'nın çeşitli yörelerinde İslam'ın yayılışı sûfilerin faaliyetleriyle gerçekleşmiştir. Doğu Afrika ülkeleri ile Uzakdoğu Asya ülkelerinin, Hindistan, Çin, Endonezya, Malezya ve Filipinler- çoğunda ve Balkanlarda İslam'ın yayılışı daha çok tüccarların ve Müslüman davetçilerin (sûfilerin) ve yabancıların eline düşen esirlerin tebliğ faaliyetleri sonucu gerçekleşmiştir. Sûfilerin desteğiyle İslâmî davetin yayıldığına örnek olarak Nijerya'yı verebiliriz. Nijerya'da İslam'ın yayılmasında Kâdiriyye ve Ticâniyye tarikatlarının, bilhassa XX. yüzyılın ikinci yarısında önemli rol oynamıştır.³⁸ XVIII ve XIX. yüzyılda özellikle Afrika'da Batılı ülkelerin sömürgecilik faaliyetleri hızı karşısında emperyalist güçlere aktif bir şekilde direnişe geçmişlerdir. 1828-1829 Osmanlı Rus savaşında İran'da bulunan Kürt aşiret reisleriyle görüşen Seyyid Tâhâ, onlardan Ruslara karşı Osmanlı devletinin yanında savaşma sözü almıştır. 1853-1854 Osmanlı ve Rus savaşında ise aynı Seyyid Tâhâ-i Nehrî (ö. 1853), kardeşi Seyyid Muhammed Salih Nehrî (ö. 1864) ile beraber İran'da yaşayan Sünnî Kürtleri organize edip Ruslara karşı silahlandırma konusunda oldukça başarılı bir faaliyet yürütmüşlerdir.³⁹ Yine davet yöntemi olarak, dünyadan kopararak ve dünyevî herhangi bir şeyle meşguliyetine izin vermeyerek tarikata yönelmesini sağlamak yerine onun dünyevî meşguliyete devam ederek tarikatta yol almasını, ilâhî ihسانların nurlarıyla karşılaşınca kalbinin kendiliğinden dünyadan kopmasını temin etmek olduğuna işaret eden Şâzelî tarikatı,⁴⁰ Müslümanlaştırdığı topluma canlılık kazandırmıştır.

Tarikatların hedef kitlesi insan olduğu için davet yapacak kişiler, mürşidin terbiyesi altında yetişmelidir. Mürid, mürşitten dinin menâsiklerini, hâl ve hareketlerinde edebi öğrenmeli kısaca 'seyr usülûk' denen ahlâkî eğitimi tamamlamalıdır. Çünkü davetçide îsâr ve fütüvvet (diğergâmlık, cömertlik ve şefkat) gibi niteliklerin bulunması, esma-i ilâhinin tecellisine tam mazhar insan-ı kâmil yetiştirmek için önemlidir.

“İşbu yolu pirsiz dava kılanları,

³⁸ Ahmet Kavas, “Orta Afrika Cumhuriyeti”, *DİA*, XXXIII, İstanbul,2007, 388-389.

³⁹ Abdulcebbar Kavak, “ Anadolu'daki İrşad Merkezlerinden Nehrî Tekkesinin Osmanlı Rus Savaşlarındaki Olumlu Katkıları”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. III, Sy. 6, Yıl 2015 / 2, 119.

⁴⁰ Ahmet Murat Özel, “Şâzeliyye”, *DİA*, İstanbul, 2010, c. XXXVIII, 388.

Şaşkın olup ara yolda kalır imiş” dizeleriyle Ahmed Yesevî (ö. 1126), müridin irşad etmeye ehliyetli ve müridlerini idare edecek kapasite de olması gerektiğini bildirir. Bunun yanında müridin müridine bağlı olması gerektiğini sûfinin tarîkatta yol alabilmesinin müridinin rızasına uygun davranışlarda bulunmasıyla ilgili olduğunu belirtir:

*“Tarikata siyaset/i mürşit gerek;
O mürşide itikatli mürid gerek;
Hizmet kılıp pir rızasını bulmak gerek,
Böyle âşık haktan nasib alır imiş.
İşbu yola ey birader pirsiz girme,
Hak yâdından bir an gafil olup yürüme.”*⁴¹

Bu anlayışla yetiştirilen ve irşad edilen müridler; Rus, Tatar ve Sibirya halklarının İslâmlaşmasında önemli katkılar sağlamışlardır.

Tasavvufî düşünce sistemi, insan için ‘gönül’ merkezli bir yaklaşımı benimsemiştir. Gönül kazanmanın ‘Allah’ın kullarının gönlünü mesken tuttuğu’ anlayışı, davetin önemli metodlarından. Nitekim sûfilerden Yunus Emre,

Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namâz degül

*Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz degül*⁴² dizeleriyle İslâm’ın asıl fethinin, gönüllerin (fütuhu'l-kulûb) fethi olduğu ve bu gönlü kurmanın önemi vurgulanmaktadır. Halkın gönlünü kazanmanın asıl fetih olmasından hareketle gönül yapmak, tarikatların davetinde fikir ve gönül ocakları olduklarının göstergesidir. Gönül yapma ve gönül yıkmayı ilim ve amelle kıyaslayarak gönül yıkan insanın ilim ve amelden istifade edemeyeceğini belirten sûfiler, gönüllerde yer edebilmenin gerçek davet olduğunu belirtmektedir. Hem fert hem de toplum planında çok mühim hizmetler ifa etmiş, genç-yaşlı, âlim-câhil, zengin-fakir, şehirli-köylü hemen her kesimden insanı bünyesinde eritip kaynaştıran bu tarikatlar, kılıçlarıyla İslâm’a musallat olan unsurların gönüllerini fethederek İslâm’ı yaymada kılıç kullanmamakla kalmamış, kılıçlarıyla İslâm’a musallat olan unsurların gönüllerini fethederek İslâm’ı vurmak için kalkan kılıcı da Müslüman edebilmişlerdir. Örneğin Moğolların, o azgın İslâm düşmanlarının müslümanlaşmaları bile bu tarikatlar sayesinde mümkün olabilmektedir.⁴³

Tarih boyunca sûfiler, davetlerini Kur’an-ı Kerim ve sahîh sünnetin anlaşılması üzerinden hareketle, gerçek tasavvufun İslâm’ın saf ve bid’atlerden uzak haliyle anlaşılması ve yaşatılması için uğraşmışlardır. Bu sûfilerden biri, “Müceddid-i elf-i Sani”⁴⁴ lakabıyla anılan İmâm-ı Rabbânî

⁴¹ Mustafa Aşkar, “Ahmed Yesevi ve Tasavvuf Anlayışı”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, c. XXIX, sayı 4, 57.

⁴² Yunus Emre, *Dîvân-ı Yûnus Emre*, 132; WWW. ekitap.kulturturizm.gov.tr. , Erişim Tarihi 21.06.2019.

⁴³ Öztürk, *Tasavvufun Rûhu ve Tarikatler*, 107.

⁴⁴ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbat-ı Rabbânî*, çev. Kasım Yayla, Merve Yayınları, İstanbul, ts., I, 10.

(ö. 1624)'dir. Hayatı boyunca Hindistan Müslümanlarını özellikle Ekber Şah döneminde hayatlarına giren bid'atlerden korumak, itikadî meseleleri sağlam temeller üzerine kurmak ve Ehl-i Sünnet anlayışının yerleşmesi için mücadele veren Rabbânî; sözlü nasihatlerle, talebe yetiştirmekle ve rehberlik faaliyeti yapmakla beraber dini mevzularda nüfuzlu insanlara mektuplar ve risaleler yazarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Hatta devrin şahı Cihangir'in onu hapse attırmasıyla hapisanede de boş durmaz ve manevi ilerlemesine katkı sağlayan davetine devam ederek burada bulunan gayrimüslimlerin çoğunun Müslüman olmasına vesile olmuştur. Bu davetin yöntemi, ihlâsı şeriatın cüz'ünden biri olarak görmek ve bu anlayışla hakikati tahakkuk ettirmektir.⁴⁵ Hint toprakları üzerinde İslâm'ın yayılması, geniş ölçüde Suhreverdiyye, Kâdiriyye ve Çiştîyye tasavvuf okulları vasıtasıyla olmasıyla beraber İmâm Rabbânî'nin ihya ve tecdid hareketi, hemen hemen bütün Hindistan'a yayıldığı gibi zamanla Hindistan'ın sınırlarını aşarak dünya Müslümanlarına yön vermiştir.⁴⁶ Davet yöntemini sünnet-i seniyyeye bağlılık çerçevesinde yürüten Rabbânî, bağlı bulunduğu Nakşibendiyye tarikatının da yolunun bu anlayışa dayandığını belirtmiştir.

Sûfilere göre İslâm hayat tarzı olduğu için davetin İlhamı, Hz. Peygamber 'in örneğinde İslâmî tecdid ve ihyadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sade ve mütevazı hayatını sûfiler de örnek almış ve hayatlarına yansıtılmışlardır. Ancak savaş ve sefer dönemlerinde İslâmı savunan ve İslâm topraklarının sömürgeleşmesini engelleyen savaşçılar olmuşlardır. Şeyh Şamil'in (ö. 1871) öncülük ettiği Kafkaslardaki Müridizm hareketi, Kuzey Afrika'daki Senûsî hareketi, Batı Afrikada Fûlânî hareketi bunların en önemlileridir. Kurtuluş savaşında tekke mensuplarının müritleriyle birlikte yatıkları mücadele çok önemlidir. Gülşenî şeyhlerinden Visâlî dergâhı postnişini Milli Mücadele Karargâhı olarak kullandırmış, Abdulhakim Arvasî, talebelerinden müfrezeler oluşturarak savaşa katılmışlardır. Bir yandan milli mücadeleye katılanlara moral aşılana, diğer yandan bir cephaneye sevkiyat merkezini üstlenen Özbekler Tekkesi, yaralılarında tedavi edildiği bir hastane olarak görev yapmıştır.⁴⁷ Anlaşılan o ki, sûfilerin samimi ve fedâkarane gayretleri, İslâm'ın emniyet ve cihat anlayışını benimsediklerinin göstergesidir.

İnsanlara Allah aşkı ve sevgisiyle hitap ederek insanlar arasında hiçbir ayırım yapmadan dini öğreten, güzellikle nasihatta bulunma ile pek çok gayr-ı müslimin ve putperestin İslâm'la şereflenmesine sebep olan ve dolayısıyla İslâm'ın yayılmasını hızlandıran sûfilere biri Yusuf Hemedânî (ö. 1140-41)'dir. Hemedânî, müridlerine irşad izni verdiği andan itibaren farklı din

⁴⁵ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, (36. Mektup), 117.

⁴⁶ Hasan Gümüšoğlu, "İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikadının Önemi," *FÜİFD*, Elazığ 2013, 18/2, 19.

⁴⁷ Kadir Özköse, *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, 303.

mensuplarına hürmet etmelerini tenbihler, bizzat kendisi Hıristiyan, Mecûsî ve Zerdüştlerin evine giderek onlara Hz. Peygamber'in faziletlerini anlatır, ahiret hayatından; cennet ve cehennemden bahsederdi. Bu şekilde 8000 putperestin Müslüman olmasını sağlamıştır. ⁴⁸ Bu davet metodu; her şeye sabır ve tahammül gösteren, kalbi bütün mahlûkât için derin bir sevgi ile dolu olan, sabır ve tahammül timsâli Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sûfilere olan mirasıdır. Sûfiler de bu mirası, halkın içine karışarak ve insanlara hizmet ederek korumuşlardır.

Sûfiler kendileri için önemli bir eğitim olarak gördükleri daveti, seyahat gibi hareketli ve dinamik bir hayat tarzı ile gerçekleştirmişlerdir. Bu hayat tarzı ile özellikle günümüz batı dünyasında Kur'an'ı ve İslam'ı anlatmada pek çok batılı entelektüelin İslam'ı öğrenip kabul ettikleri müşahede edilmektedir.⁴⁹ Sûfilerin seyahate dayalı dinamik hayat ve davet yöntemlerinin etkisi ruh ve beden eğitimini tamamlamaktır. Dolayısıyla bu davet yöntemi bir nevi eğitim olarak İslâm'ın gayr-ı müslim beldelerde yayılması veya İslâm'ın iyice özümsemesi sağlanmıştır.

Görüldüğü gibi Tasavvuf ehlinin ve bağlı buldukları tarikatların davet yöntemleri; İslam'ı yakından tanıtan, sevdiren dinamik inanç ve aşk anlayışıyla bir Müslüman için iyi örnek olarak insanlara yol göstermişlerdir. Müslüman mücâhidlerin, fethettikleri ya da ulaşamadıkları yerlerde sûfiler, halka Allah sevgisini vaaz etmeye çalışmış, İslam'ı anlatmış ve onlar için eserler yazmıştır. Türkler dâhil Hindistan'dan Sibiryaya, Uzakdoğu'dan Afrika'ya kadar İslâm'ın yayılmasında, onların derinden etkilenmesinde ve İslam'a gönülden bağlanmalarına vesile olmuşlardır. Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker vazîfesini doğrudan insan eğitimi olarak algılayan sûfiler, bu daveti dönemin ve gittikleri coğrafyaların kültürüne, imkân ve özelliklerine göre sürekli olarak uygulamışlardır. Davette maddi ve manevi cihâdı birlikte yürüten sûfiler, İslâm'ı insanlığa çağırırken ve onu korurken bu işi hiçbir çıkar ve karşılık beklemeden yapmış, kendilerini iyi bir model olarak sunmuş, önce yakın çevrelerinden işe başlamış, davet yolunda karşılaşılabilecek sıkıntılara göğüs germiş, fedakârlıklara katlanmış, toplumdan kopmamış, bilgiye dayalı ve bilinçlendirmeye yönelik bir metot izlemiş, çok yönlü ve herkese yönelik bir anlatım gerçekleştirmiş, kişileri değil, icraatları konuşmuş, dini bütüncül bir yaklaşımla sloganlaştırmadan anlatmış, tartışmalı konuları öne çıkarıp kafa karıştırmak yerine, evrensel ilkeleri öne çıkararak hoşgörülü bir yöntemle dini faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

2.1. Sûfilerin Davetin Kalıcı Olması Amacıyla Kullandığı Yöntemler

2.1.1. Sohbet

⁴⁸ Kadir Özköse, Tasavvuf El Kitabı, 304.

⁴⁹ Ömer Yılmaz, "Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kimliğin Korunmasında Tasavvuf Disiplinine Duyulan İhtiyaç", Tasavvuf, sayı: 19, Ankara, 2007, 203.

Buldukları yerlerde kurumsallaşan ve kabul edilen tarikatlerde şeyhe hürmet göstererek onun şefkat, merhamet ve samimiyetle muhâtabına muamele ettiği sohbet, tekke ve zaviyelerde gerçekleşen faaliyetlerdir. İslâmî davetin kalıcı olması için çarşı, Pazar, ev ve mescit gibi yerlerde de yapılan sohbetlerde sûfîler, muhatabın hâline göre konu ve hikâyeleri seçerler. Çünkü peygamber mirası olan sohbetin ilim ve hikmet ehli olan sûfîlerin elinde hem gıda, hem de deva olması gerekir.⁵⁰

Tasavvufî kaynaklarda davetin kalıcı olması için halka karşı sohbetin önemi⁵¹ belirtilirken hizmetin devamı, inanç ve tasdikî göstergesi olarak görülmektedir. Sohbetin davet açısından ‘kalıcı’ olması için sûfîler; ihtiyarlara hürmet göstermişler, akranlarına ve emsallerine samimi davranmış ve küçüklere şefkatle muamelede bulunmuşlardır.⁵² Nitekim Mevlâna sohbet metodunun şartının samimiyet ve incelik olduğunu şöyle belirtir:

*“Gizli, açık her şey sende bir olunca,
Sohbetin daimî olur, hizmetin kolaylaşır.
Güneş başının üstüne gelir, ardında kalmaksızın yüz gösterir;
Zerre kadar bile gölge kalmaz; ne dilersen o olur.
İşte budur sana yönelen devlet,
İşte budur ömründeki baht.
Artık canlı bir zerre bile uçmaz olur; hepsi de cansız diri kesilir.”⁵³*

Görüldüğü üzere davetin tatbikî uygulaması olan sohbetin sâde üslûb ve âile sıcaklığı ile yapılması İslâm’ın kalıcı olması sağlanmışır. İnsanların yollarının esasının sohbet ile ilerleyeceğini⁵⁴ belirten sûfîler, ihvân ve olgunluğun tekâmülünde sohbete önem vermişlerdir.

2.1.2. Müsâmaha

Tasavvufta toplumsal yapıyı sarsıcı mahiyette olmayan kusur ve hataları hoş görme, düşünce ve dini inancı özgürce dile getirmek⁵⁵ olarak tarif edilir. Sûfîler, İslâm davetinin kalıcı olmasını sağlamak amacıyla İslâmın evrensellik ilkesinden hareketle dostane ve yapıcı bir tavır sergilemeye önem vermişlerdir. Özellikle tarikat eliyle İslâmlaşan yerlerde mensuplarına marîfetullahı ermeyi salık veren faaliyetlerde, “Allah’a götüren yollar nefislerin adedindedir” anlayışıyla hareket etmeye önem vermişlerdir.⁵⁶ Özellikle İslâm’a davetin hikmet,⁵⁷ çirkinliklere

⁵⁰ Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, ys. , Kâhire, 1968, IV, 70-71.

⁵¹ Bkz. Ebû Hasan Ali b. Osman Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûp*, Meclisî Â'la es-Sakafî, Kâhire, 2007, II, 586-590; Abdülkerim b. Hevazın Kuşeyrî, *er-Risâle*, tah. Muhammed b. Şerîf, Dâru's-Şu'b, Kâhire, 1989, 484-486.

⁵² Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûp*, II, 586.

⁵³ Mevlâna Celaleddin Rûmî, *Meclis-i Seb'a*, tah. Nuri Şimşekler, ys. , y.y. , ts. , 43.

⁵⁴ Rabbânî, *Mektubât*, I, (61.Mektub), 166.

⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, thk. Abdullah Ali Kebir ve Heyet, Dâru'l-Meârif, Kâhire, 1979, III, 489-490.

⁵⁶ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münâsebetleri*, ys. , İstanbul, 1984, 98.

⁵⁷ Nahl, 16/125;

alenî olarak cevap vermeme,⁵⁸ cahillerle bile tatlılıkla ve yumuşak konuşulması⁵⁹ gibi önemli görülen hallerde sûfiler müsâmaha anlayışını düstur edinmişlerdir.

Öte yandan İslâm ümmetinin yorum ve uygulama farklılıklarına rağmen özellikle sûfilerin bulunduğu yerlerde İslâm'ın temel inanç, ibadet ve ahlâkî ilkelerden taviz verilmesi ve aşırılıkların ortaya çıkması sonucunu ortaya çıkarmamıştır. Çünkü bu ehil, İslâmın temel hedefi olan tevhidin yaşanması için çaba göstererek teolojik tartışmaların içinde yer almamanın⁶⁰ önemini vurgulamışlardır. Zira, sûfi harekette amaç, insanın her anında Allah'ın huzurunda bulunmasının bilincini yerleştirerek gereksiz tartışmalardan uzak durmaktır. Dolayısıyla sûfiler, kendilerine verilen tasavvufî anlayışın gerekliliği olan müsamahayla geniş halk kitlelerini etkileyerek yaptıkları davetin kalıcı olmasını sağlamışlardır.

Sonuç

İlk insan Hz. Âdem'den son nebî Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar bütün peygamberler, müjdecî ve uyarıcı olarak insanları hak yol olan İslâm'a çağırılmış ve dini insanlara anlatma, dinin mesajını, emir ve yasaklarını tebliğ etmede önder olmuşlardır. Peygamberler insanları önce tevhide yani yalnız Allah'a kul olmaya davet ile birlikte Allah'a ibâdet, âhiret, mükâfat, ceza gibi hükümleri de bildirmişlerdir. Hz. Peygamber'in risâlet süresi boyunca ilâhî emirle en yakınında bulunanlardan başlayarak bütün Arap yarımadasını kapsayan davet faaliyetlerinde bulunmuş ve başarıya ulaşmıştır. Bu başarıda efendimizin uyguladığı tutarlı davet metotlarının etkisi yadsınamaz. Muhataplarına gerçekçi, tutarlı ve sevecen bir yaklaşımla yaklaşarak yaşayan ve yaşatan bir hayatla Hz. Peygamber (s.a.v.), ruhî ve mânevî olarak kemâle ulaşmış bir davetçidir. Yaptığı davetle etrafında inançlı kadroların oluşmasıyla, gittikçe genişleyen İslâm topraklarını beraberinde getirmiştir. İslâm dininin esaslarını oluşturan samimiyet ve dinin ilkelerini bütün ayrıntılarıyla yaşamak, inanan her insan için bir vazifedir. Çünkü İslâmî ahlak ve nebevî yaşamı uygulamak; müslümanın tembellik, gevşeklik, umarsızlık ve duyarsızlığa düşmeden uygulaması gereken bir yaşamdır.

Peygamberlerin vârisleri olarak görülen âlimlerin ve sûfilerin; Kur'ân ile sünnet öncülüğünde yaptıkları davet, fetihlerle ulaşılamayan yerlere İslâm'ı ulaştırmıştır. Muhataplarını tanımaya verdikleri önemle onların duygularını, isteklerini ve fert olarak özelliklerini dikkate alarak muhataplarına daima değer veren, ilgi gösteren, af, müsamaha, yumuşaklık (hilim), şefkat ve merhameti kin, öfke, zorbalık ve düşmanlığa tercih eden sûfiler, fethedilen yerlerin kalıcı olmasını

⁵⁸ Nisâ, 4/148.

⁵⁹ Furkan, 25/63.

⁶⁰ Annemaria Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, ter. Ender Gürol, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, 27.

sağlamışlardır. Sûfiler, ümit veren davet faaliyetlerini; daima sabır, azim, inanç ve kararlılıkla sürdürmüşlerdir. İslâm'ın yayılması ve korunması yönündeki davet metodlarıyla Kuzey ve Doğu Afrika ülkeleri, Hindistan, Çin, Endonezya, Malezya, Filipinler gibi Uzakdoğu ülkeleri dâhil dünyanın her tarafına ulaşan sûfilerdir.

İslâm'a davet faaliyetinde önemli payı olan Ahmed Yesevî, Abdülkâdir-i Geylânî, Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî, Seyyid Ahmed et-Ticânî, Seyyid Muhammed b. Ali es-Senûsî gibi ünlü sûfiler ve tarikatları, Kur'ân ve sünnet'e uygun yaşayan, ahlâkî şahsiyet ve yaşayışlarını davetlerine yansıtarak güçlü ve etkili davetçiler olmuşlardır. Hoşgörü, sevgi, dürüstlük, azim ve şevk sahibi sûfiler; İslâm dininin "müsamahakâr hak din" oluşundan hareketle dil, renk, ırk ve din ayrımı yapmadan sevgi ve kardeşlik dili ile İslâm'ın yayılmasını sağlamışlardır.

Sûfiler, ilâhî daveti götürdükleri yerlerde kalıcı olmasını sağlamak için sohbet, müsâmaha gibi yöntemleri kullanmışlardır. Özellikle kurdukları tarikatların halk tarafından kabul görmesinde ve odak noktası olarak önemli faaliyetlerde yer almasında davranış biçimlerinin etkisi yadsınamaz.

KAYNAKÇA

- AŞKAR, Mustafa,(1993). "Ahmed Yesevi ve Tasavvuf Anlayışı", *Diyanet İlmî Dergi*, XXIX, sayı 4,Ekim-Kasım-Aralık.
- AYDIN, M. Şevki,(1995). *İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- BEYHAKÎ, Ahmed b. Hüseyin (1990). *Şuabu'l-İman*, ys. , Beyrût.
- CEYLAN, Semih,(2015). *Türkiye'de Tarikatlar(Tarih-Kültür)*, İsam Yayınları, İstanbul.
- EL-KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b.Ebi Bekr,(20065). *el-Camiu li-ahkami'l-Kur'an*, Müessesetü er-Risale, Beyrût.
- EMRE, Yunus,(2019) *Dîvân-ı Yunus Emre*, WWW. ekitap.kulturturizm.gov.tr. , Erişim Tarihi 21.06.2019.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed, (1968). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, ys. , Kâhire.
- GÜL, Ahmet,(1995). "Toplumun Dini Yönden Aydınlatılması", *I. Din Şurası* (1-5 Kasım 1993) I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜNDÜZ, İrfan,(1984). *Osmanlılarda Devlet Tekke Münâsebetleri*, ys. , İstanbul.
- GÜMÜŞOĞLU, Hasan,(2013). "İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikadının Önemi," *FÜİFD*, Elazığ.
- HACCÂC, Müslim b. , (2006). *Sahîhi Müslîm*, tah. Nezir b. Muhammed el-Fariyabî Ebû Kuteybe, Dâru Tayyibe, yy.
- HAMİDULLAH, Muhammed,(2003). *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Ankara, yy.
- HÜCVİRÎ, Ebû Hasan Ali b. Osman,(2007). *Keşfu'l-Mahcûp*, Meclisî Â'la es-Sakafî, Kâhire.
- İBN FÂRİS, Ebu'l-Huseyn Ahmed,(1979). *Mu'cemu'l Mekâyis fi'l-Luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Daru'l-Fikr, yy.
- İBN HİŞAM,(2006). *es-Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi*, ter. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul.

- İBN MÂCE,(2009). *es-Sünen*, nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâ, Kahire.
- İBN MANZUR, *Lisânu'l-Arab*,(1979). thk. Abdullah Ali Kebir ve Heyet, Dâru'l-Meârif, Kâhire.
- KAVAK, Abdulcebbar, (2015).“ Anadolu'daki İrşad Merkezlerinden Nehrî Tekkesinin Osmanlı Rus Savaşlarındaki Olumlu Katkıları”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. III, sayı 6.
- KUŞEYRÎ, Abdulkerim b. Hevazin,(1989). *er-Risâle*, tah. Muhammed b. Şerîf, Dâru's-Şu'b, Kâhire.
- NASR, Seyyid Hüseyin,(2002). *Tasavvufi Makaleler*, çev. Sadık Kılıç, İnsan Yayınları, İstanbul.
- RÛMÎ, Mevlâna Celaleddin, (ts.).*Meclis-i Seb'a*, tah. Nuri Şimşekler, ys. , yy.
- SCHİMMEL, Annemaria,(1982). *Tasavvufun Boyutları*, ter. Ender Gürol, Adam Yayınları, İstanbul.
- ÖZEL, Ahmet Murat,(2010). “Şâzeliyye”, *DİA*, İstanbul.
- ÖZKÖSE, Kadir,(2012). *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, Yaşar N.(1990). *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Yaşar N 1988). *Tasavvufun Rûhu ve Tarîkatler*, Sidre Yayıncılık, İstanbul.
- RÂZÎ, Fahreddin,(1981). *Mefâtihu'l- Gayb*, Daru'l-Fikr, yy.
- SANCAKLI, Saffet, (2007). “Değişen ve Gelişen Toplumsal Hayatta Din Hizmetlerini Yürütenlerin Misyonu ve Nitelikleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3-4 Kasım, Ankara.
- SARICIK, Murat , (1994).“Ebû Mahzûre”, *DİA*, İstanbul.
- SUNAR, Cavit,(1978). *Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, (ts.). *Hak Dili Kur'ân Dili*, Umut Matbaacılık, İstanbul.
- YILMAZ, Ömer, (2007). “Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kimliğin Korunmasında Tasavvuf Disiplinine Duyulan İhtiyaç”, *Tasavvuf*, sayı: 19, Ankara.